

NAJISTAKNUTIJI PEDAGOZI RADNE ŠKOLE U HRVATSKOJ

MATE ZANINOVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 371
Pregledni članak
Review

Primljeno :1990-1202
Received

Potkraj 19. i početkom 20. stoljeća u evropskim zemljama javljaju se reformni pravci u pedagogiji, među kojima i radna škola, koja je iz temelja uzdrmla tradicionalnu pedagogiju. Pokret radne škole značajno se osjetio i na području Hrvatske, pa je ukazao na formalizam i neefikasnost herbartovskog načina odgojno - obrazovnog procesa. U isto vrijeme je ukazao na dijete kao subjekt i njegovu aktivnost u procesu odgoja i nastave. U nastavnom procesu istaknuta su nova načela - rada, samoaktivnosti i spontane samoradnje.

Od svih smjerova koji su se razvijali u Hrvatskoj, radna škola je bila najzastupljenija. Tridesetih godina našega stoljeća kada se uvidjelo da nema materijalnih sredstava za realiziranje ideala škole ručnog rada, do izražaja više dolazi kulturna i funkcionalna pedagogija. Radna škola u Hrvatskoj imala je mnogo istaknutih pristalica, ali i protivnika. Uz mnoga lutanja i nesnalaženja ipak je pridonijela da se u školi više razmišlja i ostvaruje na suvremeniji i napredniji način nastava i odgojni rad.

Nastava i odgojni rad potkraj 19. stoljeća u narodnim školama imala je niz nedostataka, na prvom mjestu učilo se površno, knjiški i uz primjenu starih metoda. Vladajući pedagog bio je njemački filozof Johann Friedrich Herbart (1776 - 1841), koji iza Kantove smrti preuzima katedru filozofije na Sveučilištu u Königsbergu, gdje je objavio "Opću pedagogiju izvedenu iz cilja odgoja" (1806). Da bismo što potpunije odgovorili temi ovoga rada podsjetit ćemo se na njegove osnovne postavke, koje su imale veliki utjecaj za razvitak odgoja i nastave u svijetu, a i na pedagoge u Hrvatskoj.

Osim filozofijom Herbart se znansveno bavio psihologijom i pedagogijom. U svojim pedagoškim djelima razradio je pedagoški sustav, koji se temeljio na etici i psihologiji, ali i na filozofiji onako kako ju je on shvaćao. Prema tome shvaćanju čovjekoh psihički sustav, odnosno duševni život i duševni proces, sastavljen je od reakcija na nadražaje. Oblik kojima duševnost odgovara na nadražaje jesu predodžbe,

koji su jedini oblici psihičkog života. Težnje i osjećanja su, prema Herbartu, samo predodžbe. One su među sobom u različitim odnosima i vezama, bogatstvo tih odnosa i tih veza čini bogatstvo čovjekove svijesti. To je temelj ljudske svijesti.

Cilj odgoja je osposobljavanje mladeži da ostvaruju vrline, tj. da ostvaruju moralne ideje. Zato kod djece treba razvijati dinamičnu radoznalost, interes, prema shemi da radoznalost izaziva nadražaje a ovi predodžbe, tada je bogatija svijest.

Bogaćenje "svemira predodžaba" i stvaranja mnogostranog interesa zadatak je nastave koja odgaja, jer nastava koja ne odgaja nije nastava. Prema djeci treba primijeniti i drugi pedagoški rad, a to je upravljanje. Sredstva upravljanja djecom su autoritet (oca) i ljubav (majke), ali i prijetnja, nadzor, kazna i zabrana, oduzimanje hrane, zatvor (pa i u tamnim prostorijama), tjelesne kazne.

Spoznajna zainteresiranost čovjeka ima osobni i socijalni karakter. Osobna zainteresiranost čovjeka ima osobni i socijalni karakter. Osobna zainteresiranost dijeli se na empirijsko zanimanje, kojim pojedinac otkriva za sebe svijet oko sebe i na spekulativno zanimanje, koje se temelji na razmišljanju, te na estetsko zanimanje koje omogućuje umjetničko prosuđivanje pojava koje čovjeka okružuju.

Socijalna zainteresiranost dijeli se na simpatičko zanimanje radi uspostavljanja bliskijih veza, zatim na socijalno zanimanje kojim se određuju uzajamni odnosi između članova društva, kao i na religiozno zanimanje radi općenja s Bogom.

Ovih šest vrsta interesiranja određuju koja znanja treba da se pružaju onom koji se odgaja i obrazuje. Nastava ima zadatak osigurati razvoj učenikove umne aktivnosti.

Pojedinačna znanja nisu tu toliko važna koliko kombinacija među njima. Svestrano obrazovana ličnost ima prednost pred specijalistima koji o jednom predmetu znaju mnogo, a o svemu ostalome malo. Sve što se uči sa zadovoljstvom, uči se brzo i usvaja temeljito. Nastava mora buditi znatiželju i izazivati pažnju.

Proces učenja prolazi četiri stupnja: jasnoću, asocijaciju, sustav i metodu. Jasnoća je predavanje novog gradiva, asocijacija je povezivanje novoga s već poznatim gradivom, sustav je stvaranje općih zaključaka i zakona, a metoda je praktična primjena usvojenog gradiva.

Nastavnik ne smije biti knjiga koja hoda, ni kompilacija iz knjiga, već obrazovan čovjek, koncentriranog uma, okretnog duha i staloznog karaktera, zato jer odgaja čovjeka.

Svakako Herbart je značajan za pedagogiju koju je podigao na stupanj znanosti fundirajući je čvrstim temeljima svoje psihologije i etike. S pomoću njih i svoje metode on je izgradio jedan zaokruženi sustav koji se nije samo dugo održao, nego je dominirao pedagogijom svih kulturnih naroda. Kada se njegovo psihologijsko shvaćanje pokazalo neispravnim, kada se pokazalo da obučavanje po njegovim formalnim stupnjevima odviše uniformira i šablonizira nastavu, a izvođenje

moralnih postavki dovodi do smiješnosti, počela je njegova pedagogija gubiti pristaše. Bilo je to potkraj 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća.

Tome je pridonio i napredak tehničkih dostignuća i uvođenje modernih strojeva u industrijsku proizvodnju, pa je sve to zahtijevalo obrazovanije i samostalnije radnike, ujedno ljude koji će proizvoditi za tržišnu privredu, jednom riječju, čovjeka kreatora u radu i u proizvodnji. Na taj način Herbartova škola učenja došla je u suprotnost s razvojem i proizvodnjom, potrebama industrije i zato što se u njoj učilo dosta suvišnog i bez veze s realnim životom. Nastavnik je previše opterećivao pamćenje učenika, dok su voljne aktivnosti i samorad, pa i misaone aktivnosti i sposobnosti bile zanemarivane.

Prije kraja 19. odnosno početka 20. stoljeća bilo je pokušaja da se u škole uz učenje uvede i ručni rad. Već od pedagogije epohe humanizma (od 14. do 16. stoljeća) Luther, Rabelais, Montaigne, Komensky i dr. ukazuju na potrebu i pedagoško značenje manualnog rada. Vrijednost rada isticali su i predstavnici ranog utopijskog socijalizma (Toma Morus i Tommaso Campanella), Locke, Petty, Belers, koji su prvi upotrebili sintagmu "škola rada", pijetisti, a posebno su filantropisti i J. J. Rousseau ukazivali na društveno značenje ručnog rada. Za daljnji razvitak radne škole i nastave značajni su teorijsko - praktični rezultati Pestalozzija, koji je utjecao ne samo na svoje učenike i sljedbenike već i na švicarskog pedagoga Roberta Seidela, zatim Georga Kerschensteina i ostale zastupnike ove škole.

Prema tome, škola rada ima dugu prošlost i različito se u društveno - pedagoškim uvjetima tumačila. Mnogi pedagozi isticali su na prvo mjesto ulogu fizičkog rada i određeni stupanj manualne aktivnosti, drugi suviše isticali intelektualni rad, treći opet govore o fizičkom i intelektualnom radu, dok neki posebno naglašavaju ulogu tehničkog rada. Pored spomenutog tu su i koncepcije pristalice pedagogije radne škole, koji su vrlo neujednačeni i često suprotni.

Najistaknutiji protagonist radne škole bio je Georg Kerschensteiner (1854 - 1932) za kojeg ćemo kao najbitnije istaknuti njegove postavke o radnoj školi i građanskom odgoju u Njemačkoj.

Pedagošku djelatnost je počeo kao narodni učitelj, ali tu dužnost ubrzo napušta, završava gimnaziju i upisuje se na sveučilište u Münchenu, gdje studira matematiku i fiziku. Nakon završenog studija bio je srednjoškolski profesor u različitim gradovima Njemačke (u pokrajini Bavarskoj), a od 1895. do 1919. školski je savjetnik u Münchenu, gdje je radio na organizaciji narodne produžne škole u koje sustavno uvodi ručni rad.

Prema njegovu mišljenju, učenici škola koje uvode ručni rad, u praktičnom djelovanju postžu bolje rezultate u uspjehu. Od 1908. do 1912. godine putovao je u SAD i Rusiju, pa je proučavao školstvo tih zemalja. U istu svrhu putovao je i u Francusku, Austriju i Švicarsku. Plodan je pedagoški pisac, objavio je više radova

posvećenih školskom sustavu i ulozi učitelja u nastavi. Najvažnija su mu djela: Pojam škole rada (Begriff der Arbeitsschule, 1911) i Teorija obrazovanja (Theorie der Bildung, 1926).

U filozofskim nazorima polazio je od pozitivizma, prožetog agnosticizmom, da bi evoluirao u neokantijanstvo. Bavio se i aksiologijom. Učenje o vrijednostima služilo mu je u određivanju odgojnih ciljeva. U pedagogiji Kerschensteiner je pod utjecajem J. F. Pestalozzija, P. Natropa i J. Deweya, a posebno E. Sprangera.

U djelovanju G. Kerschensteiner razlikujemo dvije faze praktične djelatnosti. U prvoj fazi zalaže se za uvođenje ručnog rada, radionica i reorganizaciju škola. Druga faza mu je od početka djelovanja na sveučilištu u Münchenu do kraja života, a poznata je kao aksiološko - teorijska. U toj fazi djelovanja odredio je i teoriju radne škole (Arbeitsschule), zadatke škole i državljanškog odgoja. Kao glavni cilj odgoja on postavlja odgajanje za državu i građanski život. Radna škola je istovremeno najvažnije sredstvo građanskog odgajanja i uvjet za formiranje karaktera. Za ostvarivanje svojih načela Kerschensteiner je opskrbio škole kuhinjskim instalacijama, školskim vrtovima, akvarijumima, terarijumima, kavezima, kolekcijama leptira i herbarijumima. Polazio je i od interesa, naklonosti i drugih individualnih osobina odgajnika. Preporučivao je mnogobrojne, ali prije svega manualne aktivnosti. Organizirao je laboratorije i radionice za stolarstvo i strojarstvo, jer radnik treba "minimum znanja i maksimum vještina".

Učenici tijekom školovanja trebaju se pripremati za što odanije služenje Njemačkoj državi, njenim zakonima i političkim ciljevima. U školi treba razvijati do maksimuma spretnosti, sposobnosti i ljubav prema radu u službi države, a uz najmanju količinu nastavnog gradiva. Najbolje sredstvo za to je ručni rad, koji ima svoj korijen u dječjoj igri. Zato i ručni rad uvodi kao poseban predmet, a zatim kao načelo u nastavi.

Ručnim radom koji je u stvari namijenjen djeci širokih narodnih slojeva, djeca trebaju usvojiti što više radnih navika.

Kerschensteiner je srednju školu poštedito manualnog rada. Umjesto toga preporučuje kabinetsku nastavu, laboratorijski i druge oblike rada. Kad je riječ o primjeni ručnog rada u narodnoj i produžnoj školi, on je kasnije, vjerojatno pod utjecajem H. Gaudiga, Scheibnera i drugih, nakon kongresa u Dresdenu (1901), priznao i duhovnu aktivnost kao karakteristiku škole.

Svijesni smo da pedagoški nadzori G. Kerschensteiner zaslužuju svestranu obradu, da bi se uočio njegov potpuniji doprinos pedagogiji nove škole, a posebno metodici radnog odgoja i drugih oblika dječjeg stvaranja, imajući u vidu psihološke i druge zakonitosti. Zbog ograničenosti prostora istaknut ćemo samo najistaknutije pedagoge u Hrvatskoj, koji su nastojali ostvariti intencije G. Kerschensteiner i njegove radne škole.

Vjekoslav Košćević (1866 - 1920), učitelj u Zagrebu, pripadao je pokretu za umjetničko odgajanje, a među prvim hrvatskim pedagogima suprostavlja se herbartovcima onog vremena. Stjepan Basariček je bio glavni pobornik herbartovske orijentacije u Hrvatskoj. Košćević je isticao ideju da nema pedagogije koja će biti vrijedna za sva vremena i za sve narode. Premda se kritički odnosi prema njemačkoj pedagogiji, traži da se prouče iskustva svih naroda, da utvrdi je li nešto ispravno i dobro, neka se primijeni i u naše uvjete.

Košćević se zalagao za uvođenje manualnog rada¹, a to se ističe u njegovu radu "Škola s pomoću rada ili novovjeke ideje o reformi školstva".² Pokrenuo je i osnovao Hrvatsko društvo za unapređenje odgoja (1904.) zato da pokrene reformu pedagogije, pa je u tu svrhu pokrenuo i časopis "Preporod", u kojem je propagirao ideje spomenutog društva. U tom časopisu je kritizirao staru školu i nastavni rad, nastavne programe i udžbenike u njoj. Zastupao je mišljenje da su dovoljni okvirni nastavni programi koji će omogućiti unošenje lokalnih sadržaja, a učitelj će biti slobodniji u izboru tih sadržaja. Ukazivao je na verbalizam i formalizam u znanju učenika kao i na odvojenost škole od života. O tome on kaže: "Kad bih ja pravio nastavnu osnovu (nastavni plan i program, primjedba M. Z.), zbio bih je u par redaka, a knjige ne bih ni pisao, nego bih dao mladeži da čita novine za mladež, pa izreske iz tih novina za odrasle ljude. Sve ovo prepustio bih učitelju".³

Košćević je cjelokupnoj nastavi, odgoju i obrazovanju pridavao radni karakter. Ručni rad je po njegovu mišljenju metoda koju u osnovnoj školi treba shvatiti kao dalje usavršavanje načela zornosti. Cjelokupni sustav školstva treba reformirati na temeljima ručnog rada ne samo u osnovnoj školi već i u produžnoj građanskoj školi, pa i u pripremanju učitelja.

Svoje misli i poglede na radnu školu propagira na tečajevima koje u tu svrhu organizira. Uvodi u školu i školski rad različitih rukotvorina.

Ivan Tomašić (1868 - 1956), učitelj i školski nadzornik u Zagrebu, bio je pedagoški i staleški učiteljski radnik. Zajedno s Vjekoslavom Košćevićem bio je među prvim hrvatskim učiteljima koji se zanosio idejom moderne pedagogije te ustaje protiv herbartovske orijentacije. Putovao je po zemljama Evrope, gdje je proučavao školske prilike i moderna pedagoška nastojanja, posebno umjetničko odgajanje i nastojanje uvođenja ručnog rada u nastavu. Svoje radove je objavljivao u pedagoškim časopisima ("Napretku", "Hrvatskom učitelju", "Preporodu" i dr.). U Hrvatskoj je prvi počeo propagirati pokret slobodnog crtanja, slobodnih pismenih

¹ Salih Ljubunčić, Pedagogija u Hrvata od 1918. do 1938. Pedagoška Jugoslavija, Beograd, 1939, str. 35.

² Vjekoslav Košćević, Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja, Zagreb, 1912., str. 58.

³ Vjekoslav Košćević, Škola s pomoću rada, Zagreb, 1912, Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja, str. 2.

sastava. Tomašić se bavio i problemima gimnastike, pa je uredio školu u zagrebačkom Trnju, u kojoj je radio prema idejama koje je proklamirao i ostvarivao.

Davorin Trstenjak (1848 - 1921), učitelj i pedagoški pisac, rođen u Sloveniji, završio je klasičnu gimnaziju u Varaždinu i dvogodišnju učiteljsku školu u Zagrebu. Pristao je uz napredni pokret hrvatskih učitelja. Službovao je u Karlovcu (1871 - 1889), Kostajnici (1889 - 1899) i Gospiću (1899 - 1908). U školama gdje je radio, uredio je radionice i zbirke učila, poticao je učenike na rad te zajedno s njima i rodoljubivim građanstvom, iskrčio brdo Djed u Kostajnici, uredio ga kao park. Nakon umirovljenja živio je u Zagrebu kao pedagoški pisac i društveni radnik sudjelujući u borbi učitelja protiv Khuena i klerikalizma. U tom periodu napisao je svoja najbolja djela. Bio je u Hrvatskoj jedan od prvih pristaša radne škole, nastave u prirodi, fizičkog odgoja, druženja učitelja s djecom izvan škole (izleti, priredbe), slobodne škole (a u duhu svjetovnosti škole i nastave). Prvi je u nas formulirao i zastupao cilj odgoja čovjeka - borca, slobodnog mislioca i građanina. Trstenjak je pisao s gledišta empirijske i fiziološke psihologije i unosi u psihologiju ideje evolucije, nasuprot herbartovske asocijativne psihologije. Na taj način su naši učitelji upoznali nove pedagoške ideje i stremljenja u pojedinim zemljama. Napisao je oko 40 knjiga, a o D. Trstenjaku pisao je dr. Dragutin Franković (Davorin Trstenjak - borac za slobodnu školu, Zagreb, Školska knjiga, 1978).

Jure Turić (1861 - 1944), profesor učiteljske i Više pedagoške škole u Zagrebu, pedagoški pisac i književnik. Među prvim pedagozima u Hrvatskoj uvrštava rad u odgojno - obrazovni proces. Odgoj sposobnosti za rad uvrštava u bitne ciljeve i zadatke odgoja i obrazovanja mladih generacija. Studirao je u Jeni kod W. Reina, gdje je i doktorirao. Napisao je više radova u kojima tertia problematiku rada po sustavu radne škole, a objavio je i više knjiga. Među knjigama najznačajnije su "Rukovođ za prirodno - znanstvenu obuku" (3 sv.), Zagreb, 1894 - 1898), "Metodika obrazovne obuke", "Povijest pedagogije", "Metodika škole rada", "Radom gojeni elementi čovječstva". Predlagao je 12 - godišnju školu za seljake. Za organizirano izvođenje rada u školi potrebni su dobri školski vrtovi i školske radionice, a učenici realnih gimnazija trebaju imati polje za "ozbiljne ratarske radove", stolarske, bravarske i druge radionice. Srednjoškolska omladina u tijeku školskih praznika trebala bi provesti na radu u ratarstvu, industriji i upoznavanju zanata. Svaki srednjoškolac trebao bi savladati elemente zanata. Ukazivao je kako djeca i omladina trebaju pomagati roditeljima u kućnim poslovima, svakodnevnom radu, a posebno na selu, pa smatra kako je to najbolji odgojni rad. U isto vrijeme upozorava kako djecu treba oteretiti radovima za koje nisu dorasli. Do 14 - te godine rad se provodi u obliku igre, a nakon 14 - te godine organizira se rad tako da se njegovu provođenju aktivira cijeli organizam.

Napisao je nekoliko rasprava i na njemačkom jeziku. U "Smilju" i Omladinskoj

knjižnici HPKZ - a pisao je za djecu i omladinu. Predlagao je produženje učiteljske škole sa četiri na pet godina.

Marijan Markovac (1887 - 1956), upravitelj građanske škole u Zagrebu. Suradivao je u pedagoškim i stručnim časopisima (Napredak, Građanska škola, Narodna prosvjeta i dr.) - uređivao mjesečnik "Mladi radnik" za učenike stručnih, produžnih i stručnih trgovinskih škola. Istakao se kao praktičar u ručnom radu i njegovoj primjeni u suvremenoj nastavi, održavao je više ferijalnih tečajeva ručnog rada od 1924. do 1935. godine za stručno obrazovanje nastavnika osnovnih i građanskih škola. U Zagrebu je predavao ručni rad u građanskoj, učiteljskoj i višoj pedagoškoj školi. Stekao je zapaženo iskustvo u nastavi ručnog rada i sam je u praksi pokušao reformirati školu i nastavu unoseći u nju ručni rad.

Pisao je o problemima radne škole, a rad smatra jednim od najjačih sredstava u odgoju i obrazovanju. Po njegovu mišljenju ručni rad nastavu čini ugodnijom, bliži djeci, a djeca su slobodnija i pripremaju se radom za život. Zalagao se za ručni rad kao princip u nastavi i kao poseban nastavni predmet. Zastupao je manualni smjer radne škole, ali ne znači da je prihvatio sve postavke G. Kerschensteinera već samo dio koji se odnosi na nastavu ručnog rada. Objavio je više djela, a najpopularnija su Školska radionica, Zagreb, 1931, Primjeri za ručni rad u građanskim i višim narodnim školama, Zagreb, 1932, Priručnik za školu rada, Zagreb 1933.

Ante Defrančeski (1894 - 1949), Ližnjan - Skrad), djelovao je kao učitelj u Istri. Učiteljsku školu je završio u Kastvu. Radio je i u Međimurju, a godine 1928. diplomirao je na Visokoj pedagoškoj školi u Zagrebu. Nakon okupacije godine 1941. premješten je u Metković, a 1942. penzioniran. Poslije 1945. reaktiviran je i postavljen za profesora Više pedagoške škole u Zagrebu, ali zbog bolesti brzo je umirovljen.

Borio se protiv nastave herbartovaca, koja je do trećeg desetljeća ovog stoljeća vladala pedagoškom teorijom i školskom praksom u Hrvatskoj, pa je svojim nastojanjima pridonio da su naši prosvjetni radnici napustili učenje Herbartove škole.

Kako su u predratnoj Jugoslaviji bili povoljni uvjeti za širenje reformnih pokreta, Defrančeski oduševljeno propagira "novu pedagogiju" i "novu školu", pa se zalaže za njihovo ostvarenje. Širio je ideje radne škole Georga Kerschensteinera, Huga Gaudiga, a posebno Wilhelma Augusta Laya i njegovu ilustrativnu školu. Radnoj školi pristupa praktistički, tj. novu pedagogiju svodi na usko područje metodike. Smatra da će se socijalno pitanje riješiti putem pravilnog odgajanja i nove "radne" škole.

Bavio se problemima početnog čitanja i pisanja, pismenim sastavima, pitanjima uvođenja učenika osnovnih škola u nastavu povijesti i shvaćanje vremena, pitanjima umjetničkog odgoja, koncentracijom nastave, a posebno se bavio tzv. "skupnom nastavom" i bio njezin odlučni propagator. Pokrenuo je

pitanje otvaranja pokusnih škola, izradio je prvi nacrt za njihovo organiziranje i rad.

Suradivao je u pedagoškoj periodici i objavio je "Dječji samorad" (1925), Metoda početnog čitanja i pisanja te put do slobodnih sastavaka (1927), Radna metoda početnog čitanja i pisanja (1931), Načela nove škole (1934), Skupna nastava u teoriji i praksi (1935), Oko reforme naše osnovne nastave (1935), Pismeni sastavi u osnovnoj školi (1937), Didaktičke smjernice nove škole (1934), Moderne struje i reforma škole (1925), Koncentracija i škola rada (1934). Suradivao je u pedagoškoj periodici (Napredak, Učitelj, Hrvatski učitelj, Učiteljska iskra i dr.).

Salih Ljubunčić (1890 - 1964), rođen u Livnu, završio je osnovnu, građansku i učiteljsku školu te u Zagrebu visoku pedagošku školu. Proforski ispit položio je na zagrebačkom sveučilištu godine 1932. Sližbovao je u Bosni do upisa na visoku pedagošku školu, zatim u Zagrebu na osnovnim, građanskim i na učiteljskoj školi, pa u Sarajevu do umirovljenja (1947) na Višoj pedagoškoj školi.

Prvi put se u pedagoškoj literaturi javlja godine 1922. Iste godine na temelju objavljenih radova primljen je za dopisnog člana Hrvatskog pedagoškog književnog zbora, a godine 1924. i za prvog člana HPKZ - a. Osim u napretku suradivao je u Savremenoj školi (Zagreb), Učitelju (Beograd), Uzgajatelju (Sarajevo) i dr. pedagoškoj periodici, kao i u dnevnom tisku.

Javljao se različitim radovima i napisima iz praktične i teorijske pedagogije.

Razrađivao je ideje radne škole koju je u svojoj ediciji "Dalton plan metoda" definirao kao "najopravdaniji i pedagoški najoriginalniji oblik u svim vrstama škola". Pedagoški i književni rad S. Ljubunčića opsežan je i raznolik, budući da je poznavao i stalno pratio s velikim zanimanjem i stručnim poznavanjem sve pedagoške pokrete kako kod nas tako i na strani. Naročito su mu članci i edicije iz područja praktične pedagogije raznoliki i mnogostruki. Najviše se bavio temama iz hrvatskog jezika, pa je pored mnogih radova izdao i nekoliko edicija, npr. "Bilježnica za pedagoške vježbe", "Materinski jezik u našim školama na osnovi metodike radne obuke u nižim i višim osnovnim školama, građanskim i nižim razredima srednjih škola", "Metodika računske obuke u školi rada (dva izdanja, 1929, i 1933), "Obuka i poznavanje prirode na osnovi principa škole rada", "Idejna škola rada i njezina primjena u osnovnoj školi", "Škola rada, idejna i tehnička strana". S. Ljubunčić je bio predavač na tečajevima radne škole, a u svojim predavanjima i radovima provodio je sintezu različitih smjerova radne škole. Težio je omogućiti učeniku da učini sve što sam može uraditi i otkriti vlastitom misaonom i manualnom aktivnošću.

Stjepan Zaninović (1880 - 1979), osnovnu školu pohađao je u rodnom mjestu (Brusje na Hvaru), a za polaganje nižih razreda gimnazije privatno se pripremao. Završio je Učiteljsku školu u Arbanasima kod Zadra, a dužnost privremenog

učitelja prihvatio je godine 1901. u Zlarinu, otoku kod Šibenika. Stalno namještenje u istom mjestu dobio je godine 1902., a iste godine premješten je u Tribunj (kod Šibenika), kada je otvorena tamošnja osnovna škola. Godine 1905. ponovno je premješten u Zlarin i tamo ostaje do 1919. godine, kada je premješten u Šibenik, gdje je djelovao u osnovnoj školi Varoš. Honorarno je na Učiteljskoj školi u Šibeniku vodio nastavu ručnog rada do odlaska u Zagreb godine 1928., kada je postavljen za oblasnog prosvjetnog referenta i tajnika zagrebačkog odbora Crvenog križa.

Od mladenačkih dana bio je odgojen u patriotskom duhu, što se očitovalo u njegovu djelovanju u Zlarinu, gdje je osnovao narodnu čitaonicu i djelovao protiv autonomaša, mornara koji su bili zaposleni na brodovima u Trstu. Njegov pedagoški rad počeo je od prvog učiteljskog radnog mjesta u Zlarinu, dakle još od godine 1901. Zaninović radi po idejama radne škole, koje je prilagođavao uvjetima i potrebama škole u kojoj je radio. U učiteljskoj školi radio je u svojstvu nastavnika ručnog rada, pa svoje praktično iskustvo prenosi na generacije mladih učitelja. U ovoj školi je organizirao radionicu ručnog rada za koju je alat i namještaj nabavio u Leipzigu. Da bi i širu javnost upoznao s dostignućima ručnog rada u praksi učenika, organizirao je izložbe učeničkih ručnih radova.

Objavio je više radova i članaka u pedagoškim časopisima (Pokret, Napredak, Narodna prosvjeta i dr.) o teorijskim problemima radne škole, a posebno se bavio nastavom početnog čitanja i pisanja. Napisao je i Početnicu, u kojoj su obrađena prije velika tiskana slova, pa mala i pisana, ali ju nije uspio objaviti. Po njegovu shvaćanju ručni rad treba biti načelo cjelokupne nastave, ali ne prihvaća a priori sve ideje radne škole G. Kerschensteinera. U svojim objavljenim radovima ukazuje kako i u staroj školi ima dobrih postavki u radu koje ne treba unaprijed odbacivati. Ujedno se zalaže za samostalnost i samoradinost djece u procesu nastave. Praktično iskustvo prikazao je u Priručniku za školu rada (Zagreb, 1933). Održavao je ferijalne učiteljske tečajeve (ukupno 9) u Šibeniku (1926), Sušaku (1929), Krku (1930, 1931. i 1932), Rabu (1933), Kraljevici (1934. i 1935) i Crikvenici (1936). Na ovim tečajevima predavači, pored Stjepana Zaninovića su bili u to vrijeme istaknuti naši pedagozi, psiholozi i metodičari. Ovi ferijalni tečajevi radne škole imali su veliko značenje u upoznavanju učiteljstva s novim stremljenjima na području suvremene pedagogije, a pored toga učiteljstvo se upoznavalo s humanim idejama Crvenog križa, koji je odigrao veliku ulogu u pomaganju djece siromašnih slojeva naroda u našim različitim pasivnim krajevima.

Stjepan Zaninović je imao zasluga za modernizaciju odgojno - obrazovnog rada u osnovnim školama u Hrvatskoj (uvođenjem suvremenih metoda rada, širenju ručnog rada i ideja radne škole).

Zlatko Špoljar (1892 - 1981), u Zagrebu završio učiteljsku školu i 1926. studij VPŠ, glazbu je učio kod Vilka Novaka i (1927 - 32) na Muzičkoj akademiji.

Godine 1916 - 1924. učitelj u Ludbregu, Sokolovcu i Đurđu, 1926 - 1945. u Zagrebu (1938 - 1941). šef Odsjeka za seljačku prosvjetu Banovine Hrvatske). Poslije oslobođenja nastavnik na Učiteljskoj školi u Kastvu (1945 - 1947), Rijeci (1947 - 1948), Zadru (1948) i Puli (1948 - 1954), a zatim živio u Opatiji, gdje je i umro. Na području pedagoške prakse isticao se kao profesor Učiteljske škole u Zagrebu: Njegovi "rukovođi" bili su pisani lako i pregledno, sadržavali su građu pa su ih učitelji rado upotrebljavali. Rukovođi su bili pisani u duhu radne škole, pridonijeli su potiskivanju "herbartovštine" iz osnovne škole u Hrvatskoj, kod boljih učitelja i poboljšanju nastavnog rada, a istovremeno su dovodili do šabloniziranja nastave. Sastavio je Početnicu, po kojoj se najprije obrađuju velika tiskana slova. Isto tako je sastavio nekoliko udžbenika za osnovne škole (čitanku, zemljopis, povijest i dr.). Uređivao je dječji list "Vrelo" i pedagoški časopis "Savremena škola".

Zlatko Špoljar je pisao o različitim praktičnim i teorijskim problemima radne škole. Kritizirao je službene nastavne planove i programe, te se zalagao za potrebu novih nastavnih planova i programa. Posebno se bavio problematikom nastave početnog čitanja i pisanja. Do njegova vremena bila je u pripremi analitičko - sintetička metoda početnog čitanja i pisanja i usporedno čitanje i pisanje, a on se zalagao za odvojeno čitanje od pisanja. Bio je za uspravno pisanje povlačenjem.

Od rane mladosti bavio se sakupljanjem i objavljivanjem narodnih napjevca. U njegovu opsežnom kompozitorskom opusu važno mjesto zauzima glazba za djecu, pretežno vokalna. Objavio je priručnike Elementarna teorija muzike i pjevanja (1928) i Knjiga o muzici za svakoga (1952).

Stjepan Matičević (1880 - 1940), studirao je filozofiju i klasičnu filologiju u Zagrebu i Beču. Disertaciju iz logike obranio je na bečkom Filozofskom fakultetu. Kao profesor službovao je od 1903. u Osijeku, Senju i Zagrebu, gdje je profesor pedagogije i na učiteljskoj školi. Od 1908. do 1909. boravio je u Leipzigu kod W. Wundta, J. Volkelta, P. Bartha te u Jeni kod W. Reina i R. Eukena. Nakon otvaranja Više pedagoške škole u Zagrebu (1919) postao je njenim profesorom teorijske pedagogije (i tu je djelovao 15 godina). Godine 1920. habilitirao je na zagrebačkom sveučilištu, gdje postaje 1924. izvanredni a 1925. redovnim profesorom filozofije i pedagogije kao nasljednik svog učitelja Đure Arnolda. Dvije godine (1918 - 1920) uređivao je s Vladimirom Nazorom "Omladinu", časopis za srednjoškolce. "Nastavni vjesnik" u izdanju Hrvatskog profesorskog društva uređivao je od 1920. do 1922. godine. Bio je redovni član Matice hrvatske, pravi član JAZU i HPKZ u Zagrebu, te dugo godina predsjednik Pučkog sveučilišta. Suradivao je u stručnim časopisima i listovima te u dnevnom tisku. Njegov interes za sva područja kulturno - prosvjetnog djelovanja, osim strogo stručno - znanstvenog, bilo je široko. Kao predstavnik "kulturne pedagogije" bavio se mnogo aksiologijom (naukom o vrijednostima), ali je radio i na općim

problemima didaktike, zauzimajući protivan ali oprezan stav prema radnoj školi. To se vidi u djelima "Osnovi nove škole" (1934), "Priroda, kultura i odgoj" (Napredak, 1935), "K problematici funkcije odgoja i jedne nauke o njoj" ("Rad" Jugoslavenske akademije, Zagreb, 1934), "Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja" ("Rad", JAZU, 1921, knj. 224).

U djelima "Moć ideje" (Zagreb, 1914) i "Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja", (1921), Matičević razglaba problematiku intelektualizma i voluntarizma, pa ih dovodi do neke vrste sinteze. Tu sintezu dovodi do njegove funkcionalne pedagogije, što je izložio u knjizi "Uzgoj, škola i učitelj u novoj pedagogiji" (1938), a što je u stvari zbirka tri već ranije objavljene rasprave. Posljednja od njih "Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi" - objavljena u "Učitelju" (1934), kao predavanje održano u Zagrebu 2. XII. 1933. godine. U ovoj raspravi očituje se njegova uzdržanost prema školi rada i "radnoj pedagogiji", kao nedovoljno zaokruženom sustavu, sustavu koji nije izgrađen na samo jednom vrhunskom načelu (radu), već se imaju u vidu i druge kategorije. U stvari smatra da je sam pojam rada neodređen, a škola rada je podvojena i nejedinstvena.

Pojam "aktivne škole" Ferrière Adolphe promatra kao nešto bolji s obzirom na "radnu školu", ali je on nedjelotvoran i neodređen. Polazeći od filozofskih stavova, obrazlaže da radna pedagogija više daje metodološke odgovore, ali o konačnoj svrsi i ciljevima (teleologiju odgojnog rada) jedva da što može i da kaže. Zato preporuča Claparède Eduarda i njegovu funkcionalnu pedagogiju umjesto pojam "rad". Stoga Matičević ukazuje da tzv. radna škola mora težiti: ". . . uposliti sve vrijedne ljudske sposobnosti spoznaje (objektivne i misaone, čuvstvene i voljne)", i ". . . uzgojne (pedagogijske) metode udesiti tako da izazoveš kulturnoj, naročito nacionalnoj kulturnoj građi odgovarajuće (adekvatne) psihičke funkcije: tjelesne, misaone, čuvstvene i voljne".

Stjepan Matičević je smatrao da glavni problem pedagogijske znanosti nije utvrđivanje odgojne svrhe i odgojnog ideala, već esencija same odgojne funkcije. Prema tome i odgoj ima svoju specifičnu ulogu i strukturu, pa se i razlikuje od "općeg odgojnog kauzaliteta".

Antun Tunkl (1884 - 1961), učiteljsku školu završio je u Zagrebu, a 1911. položio i ispit iz historijsko - filološke grupe predmeta. Od 1904. do 1913. godine službovao je kao učitelj u Sv. Jakobu - Šiljevici, Skradu, Predavcu, a zatim do 1917. na građanskoj školi u Novoj Gradiški, te na vježbaonici Muške učiteljske škole u Zagrebu do 1919. godine, kada je postao profesor učiteljske škole na kojoj je službovao do umirovljenja godine 1944. U razdoblju između dva rata bio je kraće vrijeme dodijeljen na rad u Prosvjetni odjel Savske banovine.

Po svojim pedagoškim pogledima bio je sve do tridesetih godina herbartovac. Smatrao je da se učitelj mora naoružati solidnim i sustavnim pedagoškim znanjem, što je uvjet da se pedagoška praksa unaprijedi na višu razinu nego što je bila na

početku 20. stoljeća. U borbi između pristaša Herbartove pedagogije i pristaša radne škole zauzimao je pomirljiv stav, naglašavajući vrijednost Herbartovog "naučnog" pedagoškog sustava, s tim da novo treba primati postupno i oprezno iskušavati u pedagoškoj praksi. Time je mnogo pridonio stišavanju ogorčenih branitelja herbartovštine. Suradivao je u "Napretku" i "Savremenoj školi" (Zagreb) kao i drugim pedagoškim časopisima gdje je zastupao svoja stanovišta prema radnoj školi. Napisao je i poglavlje u "Povijesti pedagogije i školstva u Hrvatskoj" (od Marije Terezije do prvog školskog zakona u Hrvatskoj). Bio je aktivni član HPKZ, rukovodilac Hrvatskog školskog muzeja i pedagoške knjižnice "Davorin Trstenjak".

Josip Demerin (1895 - 1981), pedagog. Završio je Učiteljsku školu u Kastvu i u Arbanasima, bio je učitelj, a zatim u prvom svjetskom ratu dobrovoljac u Crvenoj armiji. Poslije 1921. bio je učitelj u Istri, ali zbog fašističkog nasilja emigrirao u Jugoslaviju. Nakon diplomiranja na Visokoj pedagoškoj školi u Zagrebu radi kao profesor na učiteljskim školama u Mariboru i u Zagrebu. Nakon oslobođenja profesor je pedagogije i metodike na višim pedagoškim školama u Zagrebu i Splitu te u zagrebačkoj Pedagoškoj akademiji. Suradivao je u mnogim časopisima, bio jedan od urednika "Napretka" i "Pedagogijskog leksikona" i predsjednik Hrvatskog pedagoško - književnog zbora. Kao pristalica "škole rada" napisao je niz djela o metodici "nove škole".

Mate Demerin (Medulin, 1899), profesor pedagoške akademije. Završio je učiteljsku školu (Kastav, 1919). Diplomirao na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu (1928) i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1957), na kojem je doktorirao ("Hrvatsko školstvo u Istri u doba denacionalizacije i otpora naroda za njegovo očuvanje"). Bavio se metodikom i didaktikom. Između dva rata napisao je niz radova i napisa iz područja radne škole. Objavio je: "Idejne komponente radne škole" (Zagreb, 1936), "Ideje Stjepana Radića u reformi školstva" (Zagreb, 1940). Za plodan i neumorni pedagoški rad nagrađen je nagradom "Ivan Filipović" za životno djelo (1970) i nagradom "Školskih novina". Nakon oslobođenja objavljene su mu knjige: "Hrvatsko školstvo u Istri između dva svjetska rata" (1972), "Programirana nastava: glagoli i pridjevi (1978)", "Hrvatsko školstvo u Istri 1818 - 1918 (1978)", "Poglavlja iz estetike" (1978), "Osnove narodne pedagogije" (1984). O njegovu radu "Školske novine" su izdale knjigu "Pedagog i njegov svijet" (1989). Između dva svjetska rata pisao je i zalagao se za radnu školu, a radove je objavljivao u "Napretku", "Savremenoj školi" (Zagreb) i drugim periodikama.

Z a k l j u č a k

Reformni pravci imali su svoje korijene u "pokretu za umjetničko odgajanje" krajem prošlog i na početku 20. stoljeća. Nasuprot intelektualističkoj psihologiji, koju zastupa J. F. Hebart i njegovi mnogobrojni sljedbenici, a koja je emocije izvodila iz elemenata i zakona intelektualne aktivnosti, u reformnom pokretu pedagogije težište se prenosi na estetski doživljaj i posebno ističe doživljajno načelo, u kome će dominirati aktivnosti - umjesto pasivnosti, spontanost - nasuprot receptivnosti, kao i samorad, samostalnost i sloboda. Početkom našega stoljeća dijete je, smatralo se, u svojoj motorici spontano i aktivno iz unutrašnjih pobuda i energije, a o čemu svjedoči njegova fantazija i igra.

Premda je u svome razvoju dijete upućeno na odraslog čovjeka njegov život se manifestira na poseban način i njemu svojstven, a u karakterističnim fazama. Istraživanja u dječjoj psihologiji dovela su među pedagogima do preorijentacije, pa se pod utjecajem razvojne psihologije uvodi eksperiment i u pedagogiju (E. Meumann i A. Lay u Njemačkoj, A. Binet u Francuskoj i E. Thorndike u SAD eksperimentalno proučavaju i zasnivaju pedagoške pojave). Na taj način već poznate principe kako treba odgajati u skladu s prirodom djeteta i njegovim razvojem, koje su priklamirali još W. Ratke, J. A. Komensky, J. H. Pestalozzi, J. J. Rousseau i drugi klasici pedagogije, sada se obrazlaže i znanstvenim činjenicama zahtijeva da se svi problemi pedagogije rješavaju s obzirom na dijete i njegov razvitak u procesu odgoja.

Dječja djelatnost treba se nalaziti u središtu svega, a osnova školskog odgajanja je dječji rad. Ručni rad će zamijeniti knjigu, a učenik će se aktivirati u poljoprivredi, industriji itd. Između dva svjetska rata učinjen je korjenit zaokret u reformi školstva i pedagogije, pa se ističe radna škola, a posebno u Njemačkoj. Protagonista toga pravca u pedagogiji je G. Kerschensteiner, a kao osnovni cilj odgajanja postavlja odgajanje za državno - građanski život. Najefikasnije i najbolje sredstvo za ostvarivanje toga cilja je ručni rad, koji ima svoje korijene u dječjoj igri. Stoga se ručni rad uvodi kao nastavni predmet, a zatim i kao načelo cjelokupne nastave. Ručnim radom, koji je u stvari namijenjen djeci širokih narodnih slojeva, djeca trebaju usvojiti što više radnih navika. Suprotno ovome shvaćanju pojma rada, koji se u stvari provodi mehanički, H. Gaudig ukazuje na duhovni rad, jer rad je spontana aktivnost duha, a kao vrhovni cilj odgajanja on vodi formiranju slobodne ličnosti. U Švicarskoj u pokretu radne škole posebno se ukazuje na dječju spontanu aktivnost i povezivanje škole i života i po njenim protagonistima, a posebno A. Ferrièru, kada dobiva naziv aktivna škola.

U Hrvatskoj između dva rata pokret radne škole i reformna pedagogija zahvaća u značajnoj mjeri pedagošku teoriju i praksu, premda je herbartijanstvo i dalje bilo vrlo snažno. Početke radne škole u Hrvatskoj predstavljaju pobornici ručnog rada i

njegovo uvođenje u škole. Začetke nalazimo od V. Koščevića, koji je naglašavao umjetničko odgajanje, zatim kod I. Tomašića, D. Trstenjaka koji polazi s pozicija darvinizma, A. Defrančeskija i S. Ljubunčića, koji školu rada zastupaju uglavnom duhovnog smjera, dr. J. Turić prilazi radnoj školi s religioznom orijentacijom, a dr. S. Matičević je problemima radne škole prilazio s funkcionalnog stanovišta. S različitih pozicija prilaze i ostali predstavnici radne škole u Hrvatskoj: Stjepan Zaninović, braća J. i M. Demarin, A. Tunkl. U Hrvatskoj je bilo i drugih zastupnika radne škole, tako Nikola Zec, Zvonimir Kohler, dr. Dane Trbojević i drugi, koji su u svome radu djelovali u duhu radne škole s različitih pozicija, o tome pisali u "Napretku" i drugim pedagoškim časopisima i dnevnim listovima.

Literatura (izbor):

- Basariček S., 1916, *Pedagogija*, knjiga IV, Povijest pedagogije, Zagreb, HPKZ.
- Basariček S., 1925, *Pedagogija II*, Opća nauka o obuci, Zagreb, HPKZ.
- Blankertz H., 1982, *Die Geschishte der Padagogik Vor Aufklarung bis zur Gegenwart*, Buchse der Pandora
- Blattner F., 1973, *Geschichte der Padagogik*, Heidelberg.
- Cividini A., 1933, *Razvoj i sustav suvremene pedagogike*, Zagreb.
- Claparede E., 1929, *Škola po meri*, Beograd, Savremena pedagoška biblioteka.
- Defrančeski A., 1934, *Načela nove škole*, Zagreb, Jugoslavenska štampa.
- Defrančeski A., 1935, *Oko reforme naše osnovne škole*, Zagreb, preštampano iz Napretka.
- Demarin M., 1936, *Idejne komponente radne škole*, Zagreb.
- Dunderski S., 1988, *Predstavnici radne škole u Jugoslaviji*, Novi Sad, Zbornik, Institut za pedagogiju.
- 1963, *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Zagreb, MH.
- Ferriere A., 1935, *Preobrazimo školu*, Zagreb.
- Filipović V., 1938, *Moderna psihologija u pedagogiji*, Zagreb, Minerva.
- Franković D., 1958, (red.) *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb, PKZ.
- Higy - Mandić F., 1934, *Uzgojni domovi i nastava u prirodi*, Zagreb, Minerva.

- J a k o p o v i ć S., 1984, *Pokret radne škole u Hrvatskoj*, Zagreb, Školske novine.
- K a r l o v č a n G., 1935, *Problem škole rada, jedno materijalističko objašnjenje*, Zagreb, vlastita naklada.
- K o m e n s k y J. A., 1954, *Velika diktatura*, Beograd, Savez pedagoških društava Jugoslavije.
- K o š č e v i ć V., 1895, *Naša pedagogija*, Karlovac.
- K o š č e v i ć V., 1908, *Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja 1904 - 1908*, Zagreb, Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja.
- K o š č e v i ć V., 1912, *Škola s pomoću rada ili novovjekne ideje o reformi školstva*, Zagreb, Hrvatsko društvo za unapređenje uzgoja.
- L a y W. A., 1924, *Eksperimentalna pedagogika*, Vršac.
- L a y W. A., 1928, *Temelji i principi škole akcije (djela)*, Bjelovar.
- L j u b u n č i ć S., 1929, *Metodika računske nastave u školi rada*, Zagreb.
- L j u b u n č i ć S., 1930, *Škola rada*, Zagreb, vlastita naklada.
- L j u b u n č i ć S., 1933, *Materinski jezik u našim narodnim školama*, Zagreb, vlastita naklada.
- M a r k o v a c M., 1931, *Školska radionica*, Zagreb.
- M a r k o v a c M., 1932, *Primjeri za ručni rad u građanskim i višim narodnim školama*, Zagreb.
- M a t i č e v i ć S., 1938, *Uzgoj, škola i učitelj u novoj pedagogiji*, Zagreb, Minerva.
- M a t i č e v i ć S., 1934, *Osnovi nove škole*, Zagreb, Bibl. "Škole rada".
- P a t a k i S., 1938, *Problemi i pravci reformne pedagogije*, Zagreb, Minerva.
- . . . , 1939, *Pedagogijski leksikon*, Zagreb, Minerva.
- . . . , 1989, *Pedagoška enciklopedija t.1 i t.2*, u redakciji N. Potkonjaka/et. al./
- S p a s i ć V., 1935, *"Stara" i "nova škola"*, Beograd, izdanje autora.
- S p a s i ć V., 1931, *Pedagoški pojam rada ili rad kao vaspitno sredstvo*, Beograd, vlastita naklada.
- S c h m i e d e r J., 1933, *Opća didaktika*, Zagreb, Knjižara A. Čelap.
- S t e i n - E r l i c h V., 1933, *Kolektivni rad u suvremenoj školi*, Zagreb, Minerva.
- Š i m l e š a P., 1969, *Suvremena nastava*, Zagreb, PKZ.
- Š v a j c e r V., 1964, *Grupa kao subjekt obrazovanja*, Zagreb, MH.
- T k a l č i ć M., 1934, *Pedagogija i tehnika učenja*, Zagreb, Minerva.
- T r s t e n j a k D., 1883, *Školski vrt u selu*, Zagreb, HPKZ.
- T u r i ć J., 1923, *Metodika škole rada*, Zagreb, Knjižnica praktične pedagogije, izdanje J. Turić.
- T u r i ć J., 1925, *Radom gojeni elementi čovječstva*, Zagreb, Knjižnica praktične pedagogije.

Z a n i n o v i ć S., 1933, *Priručnik za školu rada*, Zagreb, vlastita naklada.

Z a n i n o v i ć M., 1985, *Pedagoška hrestomatija*, Zagreb, ŠK.

Z a n i n o v i ć M., 1988, *Opća povijest pedagogije*, Zagreb, ŠK.

Mate Zaninović: THE MOST PROMINENT REPRESENTATIVES OF WORK
SCHOOL IN CROATIA

S u m m a r y

By the end of the 19th and the beginning of the 20th century reform movements in pedagogy were being introduced in Europe and among them work school which shook the foundations of traditional pedagogy. Work school movement was significantly felt in Croatia too and thus pointed out the formalism and inefficiency of Herbartian manner of educational process. It also put the stress on the child as the educational subject and his/her activity in the educational process. There were two new credos in the teaching process - work, self - activity and spontaneous work.

Among the movements developing in Croatia, the work school was the most prevalent. In the thirties when it was evident that there were no material means to realize the ideal of handwork school, cultural and functional pedagogy came to the fore. Work school in Croatia had many prominent supporters but enemies, too. Although there were many doubts, work school contributed to more progressive and modern teaching and educational process in Croatia.